

Chapter 22

Community of Practice in Uralic Studies (COPIUS), www.copius.eu

Introduction to Mari

Jeremy Bradley, jeremy.moss.bradley@univie.ac.at

Last updated 30 November 2021

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Grammar

1. Word order

Subject, Object, (Oblique), Verb

Йошкар-Ола дене кылдалтын республикысе
шуко лүмлө енын ылышыже.

It is with Yoshkar-Ola that the lives of many famous people of the republic are connected.

Йöратем мый тыйым, а тый мыйым отат
ончал.

I love you, but you won't even look at me.

2. Verbal derivational suffix -алт^l (-лт^l)

-алт ~ -лт

мушкаш (-ам)	to wash (tr.)	мушкылташ (-ам)	to wash oneself, to be washed, to wash (intr.)
почаш (-ам)	to open (tr.)	почылташ (-ам)	to be opened, to open (intr.)

corpus.mari-language.com:

МУШКЫЛТ- vs. МУШКАЛТ-: 1,310 : 11

ПОЧЫЛТ- vs. ПОЧАЛТ-: 9,826 : 3

ЯМДЫЛЫЛТ- vs. ЯМДЫЛАЛТ-: 5 : 7,767

2. Verbal derivational suffix -алт¹ (-лт¹)

a) reflexive

Салтак-влак <u>аралалташ</u> тӧчат.	The soldiers are trying to defend themselves.
Йоча йӱштӧ вӱд дене <u>мушкылтеш</u> .	The child is washing itself in cold water.

2. Verbal derivational suffix -алт¹ (-лт¹)

b) passive

Серыш коло кумшо октябрьыште <u>возалтын.</u>	The letter was written on October 23rd.
У фабрике <u>ышталтеш.</u>	A new factory is being built.
Мланде <u>йӱр дене мушкылтеш.</u>	The land is being washed by the rain.

2. Verbal derivational suffix -алт¹ (-лт¹)

c) misc. intransitive

Омсам <u>почам</u> . Омса <u>почылтеш</u> .	I open the door. The door opens.
Вуйлатыше <u>мыйым</u> вес пашашке <u>кусарен</u> . Вес пашашке <u>кусаралтынам</u> .	The director transferred me to another job. I transferred to another job.

2. Verbal derivational suffix -алт¹ (-лт¹)

d) impersonal

Ожно шуко <u>лудалтын.</u>	People used to read a lot. (One used to read a lot.)
Сайын <u>илалтын.</u>	Life was good. (One lived well.)
Шукертсек <u>ужалтын огыл.</u>	Long time no see. / We haven't met for a long time. (One has not encountered for a long time.)
Книгамат <u>лудалтын.</u>	Books were read as well. (One read books as well.)

3. Compound past tense III

Past tense II + **ыл'е** 'was' (be.PST1.3SG)

	лудаш (-ам) 'to read'	
	Positive	Negative
1Sg		
2Sg		
3Sg		
1Pl		
2Pl		
3Pl		

3. Compound past tense III

Past tense II + **ыл'е** 'was' (be.PST1.3SG)

	лудаш (-ам) 'to read'	
	Positive	Negative
1Sg	лудынам ыл'е	лудын омыл ыл'е
2Sg	лудынат ыл'е	лудын отыл ыл'е
3Sg	лудын ыл'е	лудын огыл ыл'е
1Pl	лудынна ыл'е	лудын огынал (онал) ыл'е
2Pl	лудында ыл'е	лудын огыдал (одал) ыл'е
3Pl	лудыныт ыл'е	лудын огытыл ыл'е

3. Compound past tense III

Past tense II + **ыл'е** 'was' (be.PST1.3SG)

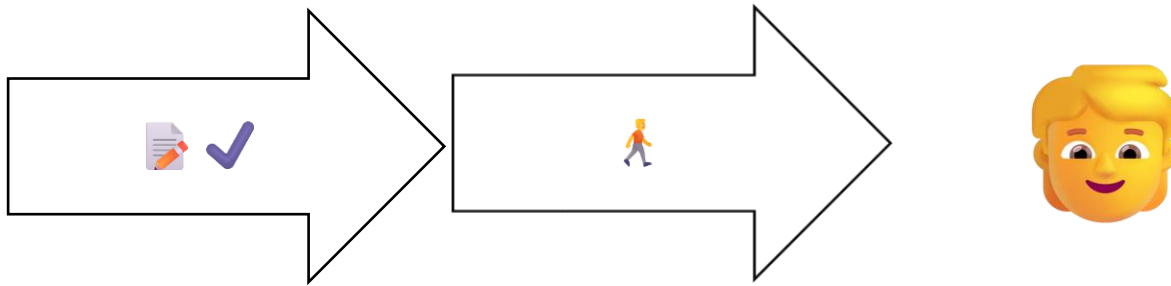
	возаш (-ем) 'to write'	
	Positive	Negative
1Sg	возенам ыл'е	возен омыл ыл'е
2Sg	возенат ыл'е	возен отыл ыл'е
3Sg	возен ыл'е	возен огыл ыл'е
1Pl	возенна ыл'е	возен огынал (онал) ыл'е
2Pl	возенда ыл'е	возен огыдал (одал) ыл'е
3Pl	возеныт ыл'е	возен огытыл ыл'е

3. Compound past tense III

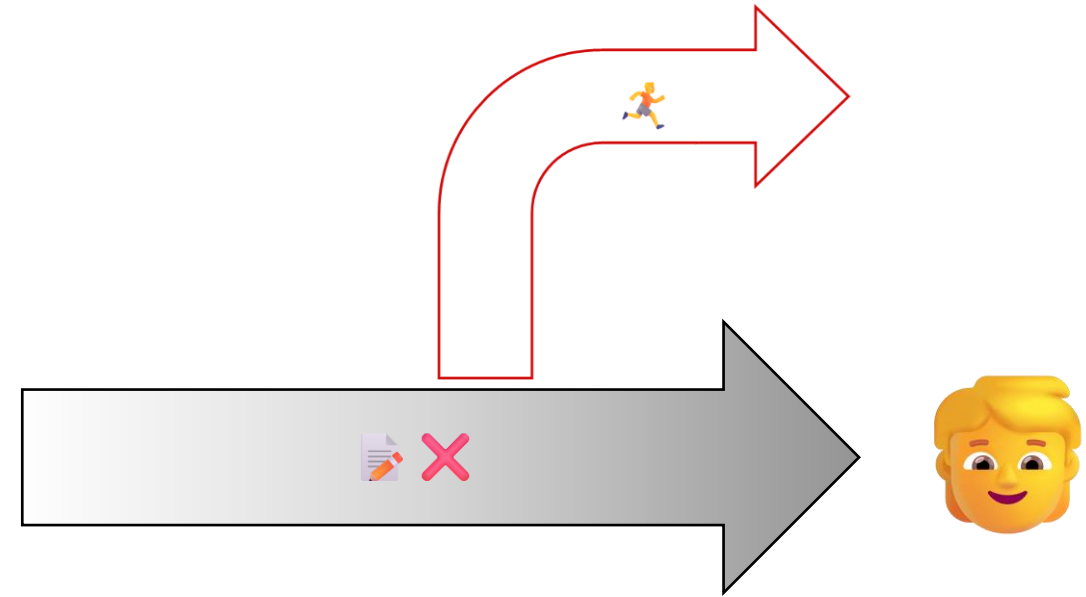
Past tense II + **ыл'е** 'was' (be.PST1.3SG)

	улаш (-ам) 'to be'	
	Positive	Negative
1Sg	лийынам ыл'е	лийын омыл ыл'е
2Sg	лийынат ыл'е	лийын отыл ыл'е
3Sg	лийын ыл'е	лийын огыл ыл'е
1Pl	лийынна ыл'е	лийын огынал (онал) ыл'е
2Pl	лийында ыл'е	лийын огыдал (одал) ыл'е
3Pl	лийыныт ыл'е	лийын огытыл ыл'е

3. Compound past tense III

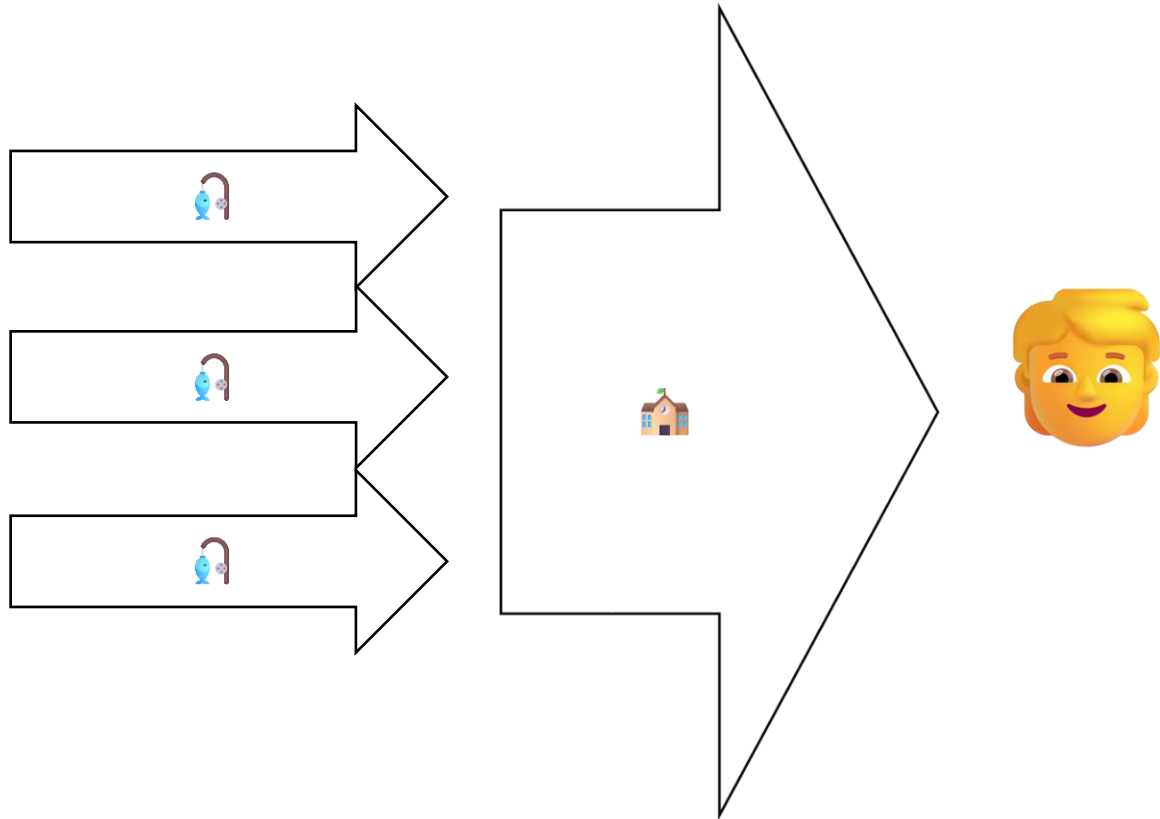

-меке
... деч вара

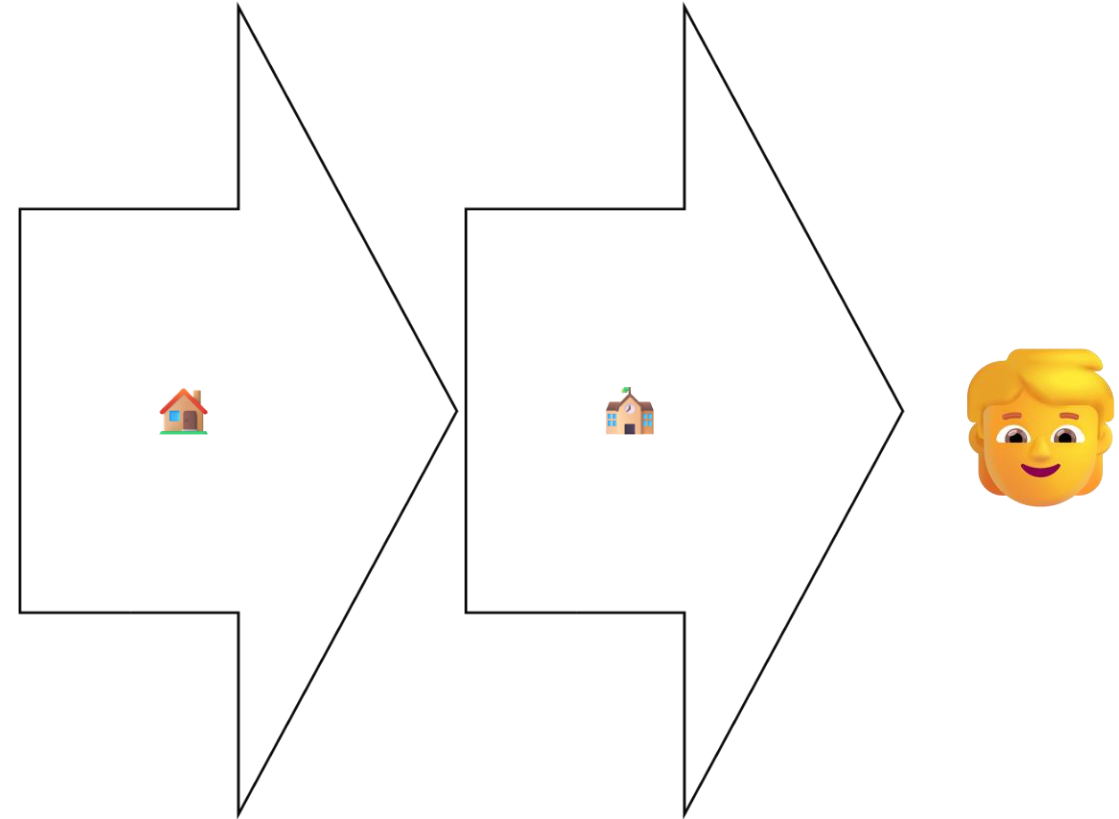

Compound past tense III

3. Compound past tense III

Compound past tense III

Compound past tense III

3. Compound past tense III

Ожно мый шуко <u>лудынам ыл'е</u> . Кызыт ала-молан шагал лудалтеш.	I used to read a lot. I somehow don't find the time anymore.
Зина пасуш каяш <u>лектын ыл'е</u> , вара савырныш да бригадир дек кайыш.	Zina headed out to the field, but then she turned around and headed to the team leader.
Университетыш тунемаш <u>пурымо деч ончыч ялыште иленам ыл'е</u> .	Before entering the university, I lived in the countryside.
Уна толмыж <u>годым мый лачак үстелым поген шуктенам ыл'е</u> .	I just managed to set the table before the guests arrived.
Изиэт <u>годым пеш ушан лийынат ыл'е</u> .	You used to be very smart when you were little.
Тунам врач <u>коклаште ўдырамаш-влак лийын огытыл ыл'е</u> .	At that time, there were no women among doctors.

4. Indefinite pronouns & adverbs

мо 'where' >

н'игушто

negative ('no-', 'any-')

ала-кушто

specific unknown ('some-')

иктаж-кушто

irrealis non-specific ('any-')

керек-кушто

indifference ('-ever')

кеч-кушто

indifference ('-ever')

кушто-**гынат**

inevitability ('some-')

4. Indefinite pronouns & adverbs

Interrogative pronoun		Indefinite pronoun	
кӧ	who?		someone, anyone
мо	what?		something, anything
могай	what kind of?		some kind of
мыняр(е)	how many/much?		some number, some amount

4. Indefinite pronouns & adverbs

Interrogative pronoun		Indefinite pronoun	
кӧ	who?	ала-кӧ, иктаж-кӧ	someone, anyone
мо	what?	ала-мо, иктаж-мо	something, anything
могай	what kind of?	ала-могай, иктаж-могай	some kind of
мыняр(е)	how many/much?	ала-мыняр(е), иктаж-мыняр(е)	some number, some amount

4. Indefinite pronouns & adverbs

Ала-кӧлан тудо книгам пуэнам, а кӧлан ом шарне.	I gave that book to someone, but I don't remember to whom.
Тылат кевыт гыч иктаж-мом кондаш?	Do you need something from the store?
Йыван чылаже ныл мешак олмам поген: ала-мынярым шкаланже коден, а молыжым ужален.	Yyvan gathered four bags of apples in total: he kept some of them for himself, and sold the others.

4. Indefinite pronouns & adverbs

Interrogative adverb		Indefinite adverb	
кузе	how?		somehow
кунам	when?		sometime
куш(ко)	where (to)?		somewhere, anywhere
кушто	where?		somewhere, anywhere
кушан	where? where to?		somewhere, anywhere
кушеч(ын)	from where?		from somewhere, from anywhere

4. Indefinite pronouns & adverbs

Interrogative adverb		Indefinite adverb	
кузе	how?	ала-кузе, иктаж-кузе	somehow
кунам	when?	ала-кунам, иктаж-кунам	sometime
куш(ко)	where (to)?	ала-куш(ко), иктаж-куш(ко)	somewhere, anywhere
кушто	where?	ала-кушто, иктаж-кушто	somewhere, anywhere
кушан	where? where to?	ала-кушан, иктаж-кушан	somewhere, anywhere
кушеч(ын)	from where?	ала-кушеч(ын), иктаж-кушеч(ын)	from somewhere, from anywhere

4. Indefinite pronouns & adverbs

Пөрт көргышкө <u>иктаж-кө</u> пурен?	Did someone enter the house?
Тиде курым гыч <u>иктаж-могай</u> шарныктыш аралалт кодын мо?	Has any kind of monument from this century been preserved?
<u>Ала-кушеч</u> күшыч турий муро йүк шокта.	The sound of a lark can be heard from somewhere above.
Ручкам <u>ала-кушан</u> пыштенам, муын ом керт.	I put my pen somewhere and now I can't find it.

5. Clauses with пуйто ‘that; as if’

Шукын шонат, <u>пуйто мый поян</u> улам.	Many people think I’m rich.
Мый колынам, <u>пуйто эрла</u> погынымаш лиеш.	I heard that there’s a meeting tomorrow.
Игече таче тыгай шокшо, <u>пуйто уэш</u> кенез пörтылын.	It’s as hot today as if summer had come back.
Мо тыгай пиалан улат, <u>пуйто</u> миллионым модын нальыч?	Why are you as happy as if you’d won a million?

Words and word usage

1. савырнаш (-ем) ‘to turn into, to become’

Туге гынат Чарла 1917-ше ий марте <u>тўвырам виандыме рўдыверыш савырнен</u> шуын огыл.	Nevertheless, Charla didn't become a center of cultural development till 1917.
Йыван <u>сай айдемыш савырнен.</u>	Yyvan became a good person.

2. Asking and giving directions

урем/корно дене каяш (-ем)	to go down (along) a street/road
уремым/урем гоч вончаш (-ем)	to cross a street
урем мучко	up the street, along the street
урем школ деке лектеш	the street leads to the school
урем вес уремыш лектеш	the street leads to another street
вокзал дек(е) (вокзал марте, вокзалыш) миен шуаш (-ам)	to get to the train station
пурлаш(ке) каяш (-ем) пурла могырыш каяш (-ем)	to go to the right
шолаш(ке) каяш (-ем) шола могырыш каяш (-ем)	to go to the left

2. Asking and giving directions

пурла могырыш савырнаш (-ем) пурлаш(ке) савырнаш (-ем) пурла могырыш налаш (-ам)	to turn to the right
шола могырыш савырнаш (-ем) шолаш(ке) савырнаш (-ем) шола могырыш налаш (-ам)	to turn to the left
автобус, машина, поезд дене каяш (-ем)	to take a bus, a car, a train; to go by bus, by car, by train
автобусыш шинчаш (-ам)	to get on a bus
автобус гыч волаш (-ем)	to get off a bus
автобусым, машинаш шогалташ (-ем)	to stop a bus, a car
иктаж-көм машина, такси дене нангаяш (-ем)	to take someone by car, by taxi
автобус гыч волен кодаш (-ам)	to get off a bus

2. Asking and giving directions

Вокзал деке мыняр жапыште миен шуаш лиеш?	How long does it take to get to the train station?
Пурла мogyрышко каеда гын, Шкетан лүмеш театр деке лектыда.	If you turn right, you'll get to the Shketan Theater.
Нелеш ида нал, мылам могай остановкышто автобус гыч волаш күлеш?	Excuse me, at what stop should I get off the bus?
Урем гоч тыште вончаш ок лий.	You shouldn't cross the street here.

3. сӧрал(е) ‘beautiful’

corpus.mari-language.com:

(12819)

☐	word
☒	Σ
☐	мотор ўдыр
☐	мотор да
☐	мотор ўдырым
☐	мотор деч
☐	мотор ўдырамаш
☐	мотор марий
☐	мотор улат
☐	Мотор ўдыр
☐	мотор улыт
☐	мотор кечын
☐	мотор лийын
☐	мотор —
☐	мотор пеледыш
☐	мотор каче
☐	мотор ыле
☐	мотор чурийвылы...
☐	мотор кенеж
☐	мотор лиеш

(8174)

☐	word
☒	Σ
☐	сылне муро
☐	сылне мурым
☐	сылне деч
☐	сылне марий
☐	сылне семым
☐	сылне сем
☐	сылне да
☐	сылне вер
☐	сылне пеледыш
☐	Сылне муро
☐	сылне пўртўс
☐	Сылне мурым
☐	сылне шошо
☐	сылне пагыт
☐	сылне произведе...
☐	Сылне сем
☐	сылне ўдыр
☐	сылне улыт

(2266)

☐	word
☐	Σ
☐	сӧрал огыл
☐	Сӧрал огыл
☐	сӧрал мо
☐	сӧрал да
☐	сӧрал деч
☐	сӧрал марий
☐	сӧрал верыште
☐	сӧрал пўртўс
☐	сӧрал улыт
☐	сӧрал лийын
☐	сӧрал лиеш
☐	сӧрал сўрет

(307)

☐	word
☐	Σ
☐	сӧрале огыл
☐	сӧрале да
☐	сӧрале тудо
☐	сӧрале лиеш
☐	сӧрале —
☐	сӧрале верыште
☐	сӧрале ыле
☐	Сӧрале илыш
☐	сӧрале лий
☐	Сӧрале шыже
☐	сӧрале улыт
☐	сӧрале лийын

4. Bird names

чыве (chicken)

лудо (duck)

комбо (goose)

йүксö (swan)

н'емыччыве (turkey)

корак (crow)

4. Bird names

чана (jackdaw)

тумна (owl)

киса (titmouse)

вараксим (swallow)

көгөрчөн (pigeon)

пөрткайык (sparrow)

Text

Йошкар-Ола

- Шергакан уна-влак! Мый тендам Марий республикын рӯдолаштыже шокшын саламлем. Экскурсийыш кайыме деч ончыч кўчыкын тудын историйже да кушкын толмо корныж дене палдарынем. Йошкар-Олам 1584-ше ийыште Иван Грозный кугыжан кўштымыж почеш Изи Какшан сереш карман семын чонымо. Руш-влак тудым *Царёв город на Кокшаге* – Какшан үмбалне кугыжан олаже – манын лүмденыт. Марий-влак Царь-ола ал'е Чарла маныныт. 17-ше курым гыч мемнан олана документлаште Царевококшайск маналтеш.
- Тиде курым гыч иктаж-могай шарныктыш аралалт кодын мо?
- Уке. 16-шо курымышто чыла оралте пу дене ышталтын, а пу оралтым эреак тул пытарен. 1696-шо ийыште Чарлаште пеш кугу пожар годым пўтынь карман йўлен каен. Ола олмышто н'имо кодын огыл. Тылеч вара тудым йөршын угыч ышташ тўналыныт да оралтым чонымаште кўм кучылташ тўналыныт. 18-ше курым гыч Вознесенский черке да Пчелин купечын пөртшө гына кодыныт.
- Мый ала-кушто лудынам ыл'е, пуйто Пчелин купечын пөрт йымалныже Какшан да черке марте мланде йымач корным кўнченыт. Тиде чын мо?

- Кызыт ал'е каласаш йӧсӧ, тидым рашемдыме огыл. Жап эртыме семын ола кушкын. 19-ше курымышто Царевококшайскыште вич черке, 129 пу да вич кӱ пӧрт лийын, 1000 наре ег илен. Туге гынат Чарла 1917-ше ий марте тӱвырам вияндыме рӱдыверыш савырнен шуын огыл. 1919-ше ийыште Царевококшайск Краснококшайск лийын, а 1928-ше ий гыч Йошкар-Ола лӱмым нумалеш.
- Йошкар-Олаште мыняр ег ила?
- Кызыт Йошкар-Олаште 260 000 утла ег – 68% руш, 24% марий, 8% вес калык – ила.
- Тӱвыра да тунуктыш шотышто Йошкар-Ола нерген мом каласен кертыда?
- Йошкар-Ола марий тӱвыран, сымыктышын да шанчын рӱдыжӧ. Тыште куд театр, икмыняр тоштер (мутлан, олан историйже дене палдарыше тоштер, Т. Евсеев лӱмым нумалше калыкле тоштер), 2 университет, марий йылмым, литературым да историйым шымлыше институт (МарНИИЯЛИ), икмыняр техникум да колледж, кумло наре кыдалаш школ, лицей да гимназий уло.
- Йошкар-Ола гоч эртен кайымына годым ме шуко чапкӱм ужынна. Мо дене тиде кылдалтын?

- Шуко марий лўмлө енын илышыже Йошкар-Ола дене кылдалтын. Тыште серызе да поэт-влак С. Чавайн, М. Шкетан, О. Шабдар, М. Казаков, композитор-влак И. Палантай, Я. Эшпай, Э. Сапаев, сүретче да скульптор-влак Е. Атлашкина, К. Егоров, Ф. Шабердин, шанчызе-влак В. Васильев, В. Мухин, В. Мосолов да молат иленыт.

Пытартыш жапыште Йошкар-Ола моткоч вашталтын. Шуко онай да сөрал верла ешаралтыныт: Ноготков-Оболенский площадь, Какшан серыште верланыше талантан йоча-влаклан лўмын ыштыме у школ-интернат, у черке-влак, у спортполат-влак да молат. Мутлан, школ-интернат воктене верланыше у курчак театр н'емыч Нойшванштайн полатым ушештара. Нине у сынан пале-влак уна-влакым куандарат. Марий кундем турист-влакын ик эн йөратыме каныме верышкышт савырна, тышке кажне ийын 300 000–350 000 ег толеш. Турист-влаклан шуко тўрлө экскурсийым эртарат, ола дене палдарат. Йошкар-Олан у сыным налмыже туризмлан виягаш полша.

- А тендан олаште иктаж-вере марий кочкышым тамлен налаш лиеш?

- **Марий кочкышым «Сандал» да «Тарелка» лўман кафеште кочкын ончаш лиеш. Адак мый тыланда моткоч сōрал Италий сынаан «Людовико Моро» рестораным темлем. Тушто пеш сайын кочкаш да каналташ лиеш.**

Ий гыч ийыш сылнештеш да виян толеш Марий республикын рўдолаже – Йошкар-Ола.

**Мотор ола кумда тўня ўмбалне
Тўжем тўсан, тўжем лўман гынат,
Тый эн сōрал улат,
Тый эн вучен ўжат
Моткоч марий лўман
Йошкар-Ола**

(С. Николаев)

Exercises

14.

www.youtube.com/watch?v=p7uGgMfRCms

Марий-влакат шке масакыштым, чудыштым темлат. «Финн-угор ден самодий калык-влакын шым чудышт» лўман тўнямбал акций нерген ме шкенан эфирыштына увертаренна ыл'е. Тачысе кечылан тушко марий-влакат ушненыт. Нуно куд кандидатурым темлат. Тыге памятник ден сооружений номинацийыш Курыкмарий районысо Сухин ял олмышто верланыше ожнысо марий олам аклаш луктыныт. Тудо Юл энерын пурла могырыштыжо верланен. Тушто, Аламнер курыкышто, кажне ийын фестиваль эрта. Калык пайрем номинацийыш Пеледыш айо пайремым да Шорыкйолым, пўртўс объект номинацийыш Волжский районысо Мўшыл ерым темленыт, а тўвыра номинацийыш чимарий йўлам да Киров кундемысе Чумбылат курыкым пуртеныт. Мут толмашеш, чыла кандидатур кокла гыч Мўшыл ерлан гына кок йўкым пуымо. Тачысе кечылан тўнямбал конкурсыш финн-угор родына-влак чылаже 100 наре масакым темленыт. Родо-тукым калык кокла гыч саам-влак чолгалыкым ончыктат. Нуно 13 объектым аклаш луктыныт. Нунын почеш хант-влак каят: 12 кандидатурым темлат. А марий-влакын кызытеш 6 масак. Ушештарем: конкурсын финалже тений декабрьыште лиеш. Тунам эн чот ўрыктарыше 7 объектым ойырат да кажныжлан «Финн-угор тўнян чудыжо» лўмым пуат.